

УДК 336.2

*Т. В. Вдовиченко,
аспірант кафедри податків та фіскальної політики,
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль, Україна*

ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ЗВІЛЬНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

*T. V. Vdovychenko,
post-graduate student of the Department of Taxes and Fiscal Policy
Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine*

INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF FINANCIAL SUPPORT OF SOCIAL AND PROFESSIONAL ADAPTATION OF SERVICEMEN EXEMPTED FROM MILITARY SERVICE IN UKRAINE

В сучасній економіці України фінансове забезпечення соціальної та професійної адаптації звільнених військовослужбовців реалізується за допомогою інституційного середовища, до складу якого входять суб'єкти (спеціальні органи та структури) з певними функціями та повноваженнями, а також відповідна нормативно-правова база, що регламентує процеси формування, розподілу та використання коштів на фінансування цієї важливої складової соціального захисту вказаної соціальної категорії населення.

У статті проведено дослідження інституційно-організаційних та нормативно-правових основ фінансового забезпечення соціальної та професійної адаптації звільнених військовослужбовців в Україні.

In the modern Ukrainian economy, the financial provision of social and professional adaptation of dismissed servicemen is implemented through an institutional environment that includes entities (special organs and structures) with certain functions and powers, as well as the relevant regulatory and legal framework that regulates the processes of formation, distribution and use of funds to finance this important component of social protection of the specified social category of the population.

The article deals with the study of institutional and organizational and normative legal bases of financial provision of social and professional adaptation of dismissed servicemen in Ukraine.

Ключові слова: *фінансове забезпечення, професійна адаптація, військовослужбовці, інституційна складова, Збройні сили України.*

Key words: *financial support, professional adaptation, servicemen, institutional component, Armed forces of Ukraine.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Фінансове забезпечення соціальної та професійної адаптації звільнених військовослужбовців реалізується за допомогою інституційного середовища, до складу якого входять суб'єкти (спеціальні органи та структури) з певними функціями та повноваженнями, а також відповідна нормативно-правова база, що регламентує процеси формування, розподілу та використання коштів на фінансування цієї важливої складової соціального захисту вказаної соціальної категорії населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інституційно-організаційних основ фінансового забезпечення соціальної та професійної адаптації звільнених військовослужбовців висвітлені у працях Голоти О., Соловйова В., Стеблюк В., Кравченко М., Разумцевої Г., Трача В. та інших.

Мета та завдання статті. В основу написання цієї статті покладено ціль дослідити сучасний стан інституційно-правового та нормативно-правового фінансового забезпечення соціальної та професійної адаптації звільнених військовослужбовців в Україні, а також розробити рекомендації щодо удосконалення інституційного середовища у нашій країні.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Формування інституційного середовища, що забезпечує фінансування заходів з професійної перепідготовки та соціальної реінтеграції колишніх військових у цивільне життя, розпочалося у 1992 р. у рамках практичної реалізації першої недержавної Програми соціальної адаптації військовослужбовців, поява якої була обумовлена необхідністю модернізації та реформування Збройних Сил України, що супроводжувалося масовим скороченням їхньої чисельності. Упродовж понад 25-річного періоду відбулася низка трансформацій системи відповідних інституцій та нормативно-правового забезпечення і цей процес продовжується далі [1, с. 6].

М. В. Кравченко, Г. І. Разумцевою та В. Є. Трач було проведено аналіз організаційного забезпечення реалізації Міністерством оборони України функції соціального захисту військовослужбовців. Адаптовуючи результати наукових пошуків згаданих науковців до цілей нашого дослідження, можна констатувати, що у структурі апарату Міноборони на сьогоднішній день відсутній підрозділ, який би ефективно виконував завдання аналітичного, методичного та координаційного характеру у сфері забезпечення соціальної та професійної адаптації громадян, звільнених з військової служби, та їхніх сімей. Так, значне скорочення персоналу Департаменту військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міноборони, який мав би вирішувати згадані завдання, призвело до того, що він по суті не бере участі в розробці проєктів нормативно-правових актів, державних цільових програм і не проводить моніторинг процесів у цій сфері. Більше того, кадровий склад відділу соціальної політики, який входить до вказаного департаменту, у кількості п'яти осіб просто не в змозі забезпечити в повному обсязі реалізацію широкого спектру гарантій соціального захисту військовослужбовців, в тому числі такої його важливої складової як соціальна і професійна адаптація осіб, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей [2, с. 40].

Таким чином, сьогодні Міністерство оборони лише дуже побічно задіяне у процесах замовлення та фінансування вказаних соціальних послуг для своїх колишніх підопічних, що негативно позначається на іміджі як самого міністерства, так і престижності військової служби загалом.

Ключова роль у фінансуванні заходів із соціальної адаптації та професійної підготовки звільнених військовослужбовців і членів їхніх сімей відводиться Міністерству соціальної політики України, яке виступає головним розпорядником коштів за відповідними державними цільовими програмами. Враховуючи, що на вказаний центральний орган державної виконавчої влади покладено дуже широкий спектр функціональних обов'язків щодо формування та реалізації державної політики у сфері соціального забезпечення та соціального захисту населення країни загалом, на нашу думку, воно не може приділити належної уваги вирішенню завдань соціально-професійної адаптації колишніх військових. До того ж, в умовах жорсткого дефіциту бюджетних ресурсів кошти на згадані програми виділяються за залишковим принципом і незначні обсяги отриманих бюджетних асигнувань не дають змоги забезпечити адаптаційними послугами усіх потребуючих з числа бувших військовослужбовців.

Варто також наголосити на тому, що закріплення за Міністерством оборони та Міністерством соціальної політики схожих завдань, пов'язаних із забезпеченням соціально-професійної адаптації звільнених військовослужбовців і членів їхніх сімей за рахунок коштів державного бюджету без чіткого розподілу повноважень, зумовлює низку негативних моментів: певне дублювання функціональних компетенцій; неналежну увагу з боку апарату Міноборони до цієї складової соціального захисту вказаної категорії громадян; розбалансованість і низьку координованість системи соціальної адаптації та професійної перепідготовки військовослужбовців, звільнених у запас чи відставку, та членів їхніх сімей; наявність правових колізій, які призводять до постійних змін у законодавстві, що регламентує зазначену сферу соціальних відносин і механізми її фінансування тощо.

Хоча згідно з чинним вітчизняним законодавством створена у вересні 2014 року Державна служба у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції повинна забезпечувати реалізацію заходів державної політики у сфері соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються, осіб, звільнених з військової служби, а також учасників антитерористичної операції, проте сьогодні вона фактично виступає у ролі розпорядника бюджетних коштів і відповідального виконавця виключно державних цільових програм із соціальної та професійної адаптації, психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції, які фінансуються за рахунок бюджетних асигнувань, виділених Мінсоцполітики. Таким чином, коло реципієнтів подібних соціальних послуг обмежується лише військовослужбовцями, які є учасниками бойових дій чи стали інвалідами війни в результаті участі в неоголошеній війні на Сході України. На наш погляд,

описана ситуація певною мірою зумовлена обмеженістю правового статусу, переліку повноважень у фінансовій сфері та кадрового забезпечення Державної служби у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції.

Виходячи із сказаного, ми підтримуємо пропозицію М. В. Кравченко, Г. І. Разумцевої та В. Є. Трач щодо передачі функції забезпечення соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, та членів їхніх сімей від Мінсоцполітики до Міноборони. При цьому для ефективної реалізації відповідних завдань доцільно спільно із Мінсоцполітики та Державною службою України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції створити Центр перепідготовки та соціальної адаптації звільнених військовослужбовців, який виконуватиме роль координатора у цій сфері, а також займатиметься залученням додаткових децентралізованих (небюджетних) фінансових ресурсів міжнародних, іноземних організацій і фондів, а також фінансових можливостей зацікавлених вітчизняних громадських організацій та бізнес-структур.

Можливості територіальних органів Державної служби зайнятості України щодо фінансування заходів профорієнтації, професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації звільнених військовослужбовців і членів їхніх сімей за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття є дуже обмеженими, бо основним напрямком діяльності цих органів є виконання численних завдань і функцій у сфері зайнятості, трудової міграції та соціального захисту від безробіття населення країни загалом. Відповідно, обмеженим є і коло осіб з числа цієї специфічної категорії громадян, яким безоплатно надаються подібні соціальні послуги. Так, відповідно до законів України «Про зайнятість населення» і «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» особи, звільнені з військової служби з поважних причин без права на пенсію, у випадку їхньої реєстрації у центрах зайнятості як безробітних, можуть за певних умов отримати соціальні послуги з профорієнтації, професійної підготовки чи перепідготовки, підвищення кваліфікації та сприяння у працевлаштуванні, оплачені за рахунок фінансових ресурсів згаданого Фонду. Проте, такі послуги не можуть бути надані членам сімей і самим військовим, які підлягають звільненню, перед їхнім звільненням з військової служби, бо це не передбачено положеннями згаданих законів і статуту Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття [3; 4].

Описана ситуація також пояснюється тим, що згідно з чинним законодавством військовослужбовцям та членам їхніх сімей надаються соціальні гарантії, пов'язані з особливим характером військової служби. Однією з таких специфічних гарантій є право на соціальну і професійну адаптацію, яке надається виключно цій категорії населення понад права на соціальні послуги у випадку безробіття, передбачені для широкого загалу. Інакше кажучи, право на згадану адаптацію зовсім не пов'язане з правами на соціальні послуги для безробітних, які реалізуються за кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Воно надається лише військовослужбовцям та членам їхніх сімей незалежно від того чи отримують вони пенсію, регламентується іншими законодавчими актами та фінансується за кошти державного бюджету [5].

У зв'язку з поступовим переходом на контрактний принцип формування Збройних Сил України та тривалим періодом гібридної війни на Сході нашої держави відбувається постійне зростання контингенту звільнених військовослужбовців і членів їхніх сімей, які гостро потребують професійної перепідготовки та психологічної реабілітації для реінтеграції у цивільно-соціальне середовище. У сучасних політико-економічних реаліях держава неспроможна забезпечити належне централізоване фінансування відповідних заходів і програм лише за рахунок бюджетних коштів. Тому вирішення описаної проблеми фінансового забезпечення соціально-професійної адаптації колишніх військовиків потребує мобілізації альтернативних децентралізованих джерел шляхом залучення приватного й закордонного капіталу. При цьому необхідно відмітити, що партнерство держави, міжнародних та іноземних організацій, національних структур громадянського суспільства та приватного бізнесу у фінансуванні вказаної сфери дає змогу підвищити дієвість контролю та знизити ризики неефективного витрачання фінансових ресурсів.

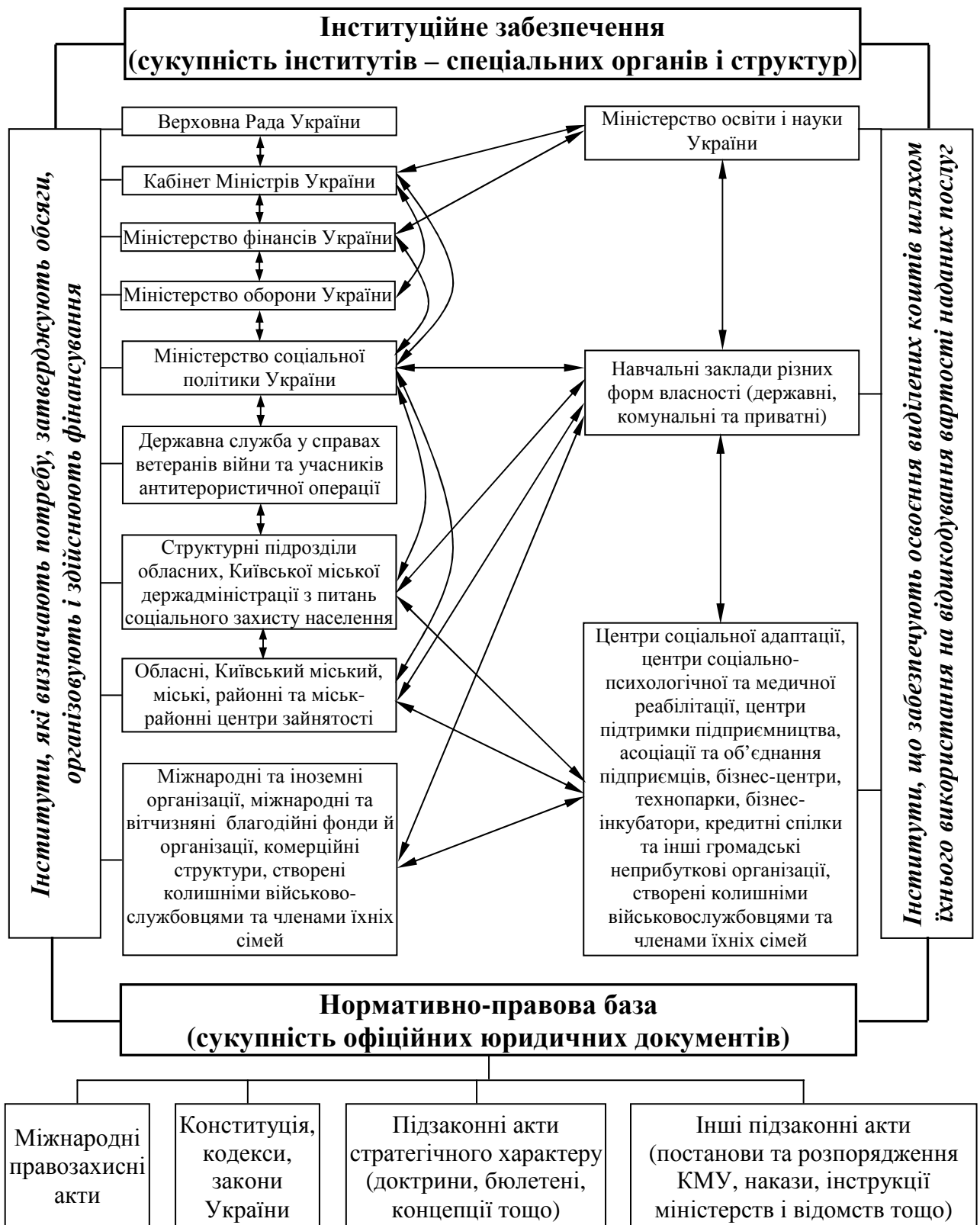
Виходячи зі сказаного, за понад 25-річний період свого функціонування склад інститутів, які забезпечують мобілізацію, розподіл та освоєння коштів, призначених для фінансування професійної перепідготовки та соціальної адаптації колишніх військових, поповнився двома групами нових суб'єктів: 1) міжнародними, зарубіжними організаціями, структурами та благодійними фондами; 2) вітчизняними центрами соціальної адаптації, центрами соціально-психологічної та медичної реабілітації, центрами підтримки підприємництва та об'єднаннями підприємців, бізнес-центрами, технопарками, бізнес-інкубаторами, кредитними спілками, благодійними та іншими громадськими неприбутковими організаціями та комерційними структурами, заснованими звільненими військовослужбовцями та членами їхніх сімей. Перелічені внутрідержавні інституції другої групи переважно створювалися бувшими військовими, ветеранами Збройних Сил України та іншими силових структур в обласних центрах України у формі громадських організацій.

Провідну роль у системі фінансового забезпечення соціально-професійної адаптації українських військовослужбовців, звільнених у запас чи відставку, та членів їхніх сімей відіграють Організація Північноатлантичного договору (НАТО), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Міністерство закордонних справ Королівства Норвегія тощо, які виділяють на подібні міжнародні проекти (програми) значні суми грантового фінансування, що зачасти переважають обсяги бюджетних асигнувань на виконання аналогічних державних цільових програм.

Безпосередніми організаторами та розпорядниками коштів, виділених на міжнародні проекти та програми з перепідготовки й адаптації осіб, звільнених з військової служби, зазвичай, виступають міжнародні благодійні фонди (наприклад, трастовий фонд НАТО «Перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців (Military Career Transition)», Міжнародний благодійний фонд «Міжнародний фонд соціальної адаптації», Фонд «Євразія»), які до процесів замовлення, оплати та надання вказаних соціальних послуг залучають заінтересовані громадські організації колишніх військових (прикладом слугують такі громадські організації як «Ліга офіцерів», «Західний регіональний центр сприяння перепідготовці та соціальній адаптації військовослужбовців», благодійна організація «Конверсія військових кадрів») і цілу низку навчальних закладів (зокрема, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Національний університет «Львівська політехніка», Тернопільський національний економічний університет, Національний технічний університет «КПІ», Донецький національний університет (м. Вінниця), Чернігівський національний технологічний університет, Національну металургійну академію (м. Дніпро), Запорізьку державну інженерну академію та ін.).

Разом з тим, потрібно зазначити, що інституційні трансформації у вітчизняній системі соціальної та професійної адаптації колишніх військовослужбовців не завжди відповідали загальнодержавним тенденціям і нерідко відбувалися з ігноруванням таких базових принципів сучасного інституціоналізму як забезпечення системності інституційних перетворень, їхнє узгодження із загальними інституційно-структурними трансформаціями соціуму та національної економіки, комплексне оцінювання можливих наслідків інституційних змін. Все це не дало змоги сформувати інституційне середовище, яке б забезпечувало достатнє й ефективне фінансування соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, та членів їхніх родин.

Сьогодні до складу інститутів, тією чи іншою мірою задіяних у фінансовому забезпеченні практичної реалізації заходів соціально-професійної адаптації колишніх військовиків в Україні, можна віднести низку органів державної влади, громадських, закордонних і міжнародних організацій, закладів та установ публічного і приватного права різноманітних форм власності, які виступають у ролі розпорядників бюджетних коштів або контриб'юторів цільових програм (проектів) з такої адаптації, замовників і надавачів відповідних соціальних послуг. Координаційні зв'язки між основними суб'єктами інституційного середовища, які беруть участь у формуванні, розподілі та використанні коштів для соціальної адаптації та професійної перепідготовки звільнених військовослужбовців в Україні відображено на рис. 1.

Примітка. « $\leftrightarrow$ » позначення координаційних взаємозв'язків між інститутами.

Рис. 1. Структура інституційного середовища фінансового забезпечення соціальної та професійної адаптації звільнених військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні

Головні функції зазначених громадських організацій, як правило, зводяться до: проведення конкурсного відбору звільнених військовослужбовців і членів їхніх сімей, які найбільше потребують такої допомоги; формування груп для професійної перепідготовки та соціально-психологічної реабілітації; залучення на договірних засадах спеціалізованих установ і фахівців до надання послуг з психологічної, правової та інших видів допомоги. Іншими словами, громадські структури виступають свого роду посередниками в розподілі фінансування та частково задіяні у процесі використання фінансових ресурсів, виділених на відповідні цілі.

Відібрані для реалізації згаданих проектів і програм навчальні заклади безпосередньо освоюють кошти, надаючи послуги з професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації слухачів з числа колишніх військових, звільнених у запас або відставку, та членів їхніх родин, а також при можливості окремі види побічної адаптаційної допомоги.

Одна з найбільш відпрацьованих та успішних моделей фінансування реалізується у рамках проекту «Україна – Норвегія» («Перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців та членів їх сімей в Україні»). Кошти на вказану міжнародну програму виділяються Міністерством закордонних справ Королівства Норвегія через університет Нурланда, який є безпосереднім партнером проекту з норвезького боку, та перераховуються на рахунок Міжнародного благодійного фонду «Міжнародний фонд соціальної адаптації» – партнера з української сторони.

Фінансові питання реалізації проекту «Україна – Норвегія» регламентується договором, укладеним між університетом Нурланда і Міжнародним благодійним фондом «Міжнародний фонд соціальної адаптації». Згаданий фонд, у свою чергу, укладає відповідні договори з українськими виконавцями (громадськими організаціями і закладами вищої освіти) на кожний навчальний семестр, на підставі яких потім оплачує надання послуг з професійної перепідготовки та соціальної адаптації. Згаданими угодами передбачено, що всі партнери проекту повинні докладати зусиль для його співфінансування у вигляді надання додаткових послуг в обсягах не менше ніж 20% від суми фінансування, виділеної норвезькою стороною, або розширення кількості учасників програми «Україна – Норвегія», а також в обов'язковому порядку надавати фонду деталізовані фінансові звіти про цільове використання коштів після завершення навчального процесу для слухачів курсів [6].

Враховуючи, що окремі правові аспекти соціальної та професійної адаптації колишніх військових і членів їхніх сімей та її фінансового забезпечення відображені в декількох десятках розрізних офіційних юридичних документів, на нашу думку, аналітичне дослідження відповідної нормативно-правової бази вимагає певної логічної послідовності. Так, вважаємо за доцільне спочатку вивчити й узагальнити концептуальні положення основних міжнародних актів правозахисного характеру, визнання яких погоджено Верховною Радою, Конституцією, кодексів і рамкових законів України та окремих офіційних юридичних документів стратегічної спрямованості (доктрин, бюлетенів, концепцій тощо), які містять загальні декларативні правові норми. Потім доцільно перейти до розгляду підзаконних актів (постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, наказів, інструкцій міністерств і відомств тощо), які вже конкретизують положення попередньої групи юридичних документів, безпосередньо регламентуючи окремі суспільні відносини у сфері організації проведення та фінансування заходів із соціальної адаптації і професійної перепідготовки осіб, звільнених з військової служби.

Висновки і практична цінність досліджень. Сучасне інституційно-організаційне середовище фінансового забезпечення соціальної та професійної адаптації звільнених військовослужбовців і членів їхніх сімей характеризується розбалансованістю і низькою продуктивністю, бо фінансові механізми у цій сфері недостатньо прозорі та продумані, немає ефективної координації роботи органів і структур, їхньої взаємодії за напрямками, формами та методами фінансування, на жоден центральний орган державної виконавчої влади не покладено відповідальність за організацію та координацію зусиль у сфері залучення не лише централізованих, а й децентралізованих фінансових ресурсів. Зокрема, негативним моментом є фактичне усунення Міністерства оборони України від активної участі в розробці відповідного нормативно-правового і методичного забезпечення з питань бюджетного фінансування державних цільових програм, моніторингу та пошуку дієвих способів вирішення проблеми належного фінансового забезпечення соціально-психологічного та професійного пристосування бувших військових та їхніх родин до умов цивільного життя, успішної реінтеграції вказаної категорії громадян у сферу професійно-трудова і підприємницьких відносин сучасного громадянського суспільства в Україні. Відповідно, описані недоліки негативно позначаються на результативності та раціональності витрачання коштів державного бюджету, призначених для фінансування послуг із соціально-професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас чи відставку, та членів їхніх сімей.

Вітчизняне нормативно-правове регулювання питань фінансового забезпечення соціальної адаптації та професійної перепідготовки звільнених військовослужбовців виступає важливим чинником підвищення ефективності фінансування вказаної сфери, проте наразі воно є недосконалим та неповною мірою відповідає реаліям і запитам сьогодення, а також успішному світовому досвіду. Так, відповідна нормативно-правова база характеризується надмірною кількістю офіційних документів різної юридичної сили, їхньою непослідовністю, дублюванням положень, відсутністю уніфікованої термінології, недостатньою правовою регламентацією процедур мобілізації, розподілу та використання коштів, призначених для соціально-професійної адаптації колишніх військових і членів їхніх сімей. Як результат, норми, що містяться у розрізних юридичних актах, не відповідають сучасному стану суспільних відносин, часто є декларативними, бо відсутні конкретні правові важелі їхньої успішної практичної реалізації. Тому, незважаючи на те, що нормативно-правове підґрунтя фінансового забезпечення надання послуг з соціальної адаптації та професійної перепідготовки звільнених

військовослужбовців має доволі виразні ознаки постійного вдосконалення, наразі воно гальмує розвиток процесів фінансування згаданої сфери, створює підґрунтя для корупційних зловживань, розкрадання та нерационального витрачання обмежених фінансових ресурсів.

Література

1. Збірник нормативно-правових актів з питань соціальної адаптації осіб, звільнених з військової служби / В.М.Соловійов, В.В.Стеблюк. – К.: [б. в.], 2015. – 226 с., С. 6

2. Кравченко М. В. та ін. Шляхи вдосконалення державного регулювання системи соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні / [М. В. Кравченко, Г. І. Разумцева, В. Є. Трач] // Державне управління: теорія та практика. – 2017. – № 1. – С. 38–49, С. 40

3. Закон України «Про зайнятість населення» від 05 липня 2012 р. № 5067-VI (редакція від 20.01.2018 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02 березня 2000 р. № 1533-III (редакція від 20.01.2018 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>

5. Розпорядження Кабінету Міністрів «Про схвалення Концепції Державної цільової програми соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2017 року» від 18 грудня 2013 р. № 1068-р (редакція від 18.06.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1068-2013-p>

6. Офіційний сайт Міжнародного благодійного фонду «Міжнародний фонд соціальної адаптації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ifsa.kiev.ua>

References.

1. Soloviov, V.M. and Stebliuk, V.V. (2015), *Zbirnyk normatyvno-pravovykh aktiv z pytan sotsialnoi adaptatsii osib, zvilnennykh z viiskovoi sluzhby* [Collection of normative legal acts on social adaptation of persons discharged from military service], Kyiv, Ukraine, p.226, p. 6

2. Kravchenko, M. V. and others (2017), "Ways to improve the state regulation of the system of social protection of servicemen and family members in Ukraine", *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, vol. 1, pp. 38–49, p. 40

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), Law of Ukraine "On Employment of the Population" dated July 5, 2012 No. 5067-VI (as amended on January 20, 2018), available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), Law of Ukraine "On Compulsory State Social Insurance against Unemployment" of March 02, 2000, No. 1533-III (as amended on January 20, 2018), available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), Order of the Cabinet of Ministers "On Approval of the Concept of the State Target Program for Social and Professional Adaptation of Servicemen to be Released and Persons Released from the Military Service for the Period until 2017" dated December 18, 2013 No. 1068-r (as amended from 06/18/2014 p.), available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1068-2013-r>

6. Official site of the International Charitable Fund "International Fund for Social Adaptation", available at: <http://ifsa.kiev.ua>

Стаття надійшла до редакції 20.03.2018 р.